

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ
ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΔΑΜΑΣΚΗΝΙΔΟΥ

Τακτικοῦ καθηγητοῦ
τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
Ὁμοτίμου καθηγητοῦ
τῆς Ἀνωτάτης Βιομηχανικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης

Ι. Η ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

Μέχρι τῆς παγκοσμίου οἰκονομικῆς κρίσεως, τῆς ἐκδηλωθείσης κατὰ τὸ ἔτος 1929, ἡ ἐπικρατοῦσα θεωρία περὶ διεθνoῦς ἐμπορίου ἦτο ἡ καλουμένη νομισματικὴ θεωρία τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου, τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξαν οἱ ὁπαδοὶ τῆς κλασσικῆς σχολῆς. Κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτήν, ἐὰν τὸ ἰσοζύγιον πληρωμῶν καταστῇ ἀνισοσκελές, αὐτομάτως τείνει τοῦτο νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ φυσιολογικὴν κατάστασιν τῆς ἰσορροπίας. Ὁ μηχανισμός, ὁ ὁποῖος ἐγγυᾶται τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τοιαύτης ἰσορροπίας, εἶναι ὁ ἀκόλουθος. Ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ ἰσοζύγιον πληρωμῶν τῆς χώρας Α, εἰς τὸ ὁποῖον εἰκονίζονται αἱ συναλλαγαὶ αὐτῆς μετὰ τὴν χώραν Β, καθίσταται παθητικόν. Ἐὰν ἡ χώρα Α ἐξοφλήσῃ τὸ πρὸς τὴν χώραν Β χρέος της διὰ τῆς ἀποστολῆς χρυσοῦ εἰς αὐτήν, θὰ μειωθῇ τὸ ποσὸν τοῦ κυκλοφοροῦντος χρήματος εἰς τὴν πρώτην, θὰ αὐξηθῇ δὲ τοῦτο εἰς τὴν δευτέραν. Συνεπεία τῆς τοιαύτης ἐξελίξεως, τὸ κόστος παραγωγῆς, τὸ διαμορφούμενον εἰς τὴν Α, καὶ αἱ τιμαὶ αἱ ἰσχύουσαι εἰς αὐτήν, θὰ μειωθοῦν· ἀντιστρόφως, κόστος καὶ τιμαὶ θὰ αὐξηθοῦν εἰς τὴν Β. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς ἡ Α θὰ καταστῇ χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ προϊόντα προσφέρονται εἰς σχετικῶς χαμηλὰς τιμὰς, θὰ αὐξηθοῦν δὲ ἕνεκα τούτου αἱ ἐξαγωγαὶ τῆς πρὸς τὴν χώραν Β. Ἡ διαδικασία αὕτη θὰ συνεχισθῇ, μέχρις ὅτου τὸ ἰσοζύγιον πληρωμῶν τῆς Α ἰσοσκελισθῇ¹.

Ἡ ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν τῆς κλασσικῆς σχολῆς διατυπωθεῖσα νομισματικὴ θεωρία τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου ἐβελτιώθη βραδύτερον, συνδυασθεῖσα πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ χρυσοῦ κανόνος καὶ πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς ἐπιδράσεως τῆς αὐξομειώσεως τοῦ ἐπιτοκίου τῆς ἐκδοτικῆς τραπεζῆς ἐπὶ τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου καὶ ἐπὶ τοῦ ἰσοζυγίου κινήσεως κεφαλαίων². Πάντως, τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς νομισματικῆς θεωρίας τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου εἶναι ὅτι αὕτη παραδέχεται τὴν ποσοτικὴν θεωρίαν τοῦ χρήματος, εἰδικώτερον δέχεται ὅτι ἡ αὐξήσις ἢ ἡ μείωσις τῆς ποσότητος τοῦ κυκλοφοροῦντος νομίσματος προκαλεῖ αὐξήσιν ἢ μείωσιν τῆς συνολικῆς ζήτησεως ἀγαθῶν

1. Πρβλ. John Stuart Mill: Principles of Political Economy, edited by W. J. Ashley, London: Longmans, Green and Co, 1929, σ. 627-8.

2. Βλ. ἀνάλυσιν τῆς τοιαύτης ἐπιδράσεως εἰς Α. Ν. Δ α μ α σ κ η ν ἰ δ ο υ : Νομισματικὴ Πολιτικὴ (παραδόσεις εἰς τοὺς σπουδαστὰς τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς Βιομηχανικῶν Σπουδῶν), Θεσσαλονίκη 1964, σελ. 119 ἐπ.

και υπηρεσιών, η δὲ μεταβολή τῆς συνολικῆς ζητήσεως ἀγαθῶν και υπηρεσιῶν ἐπηρεάζει τὸ κόστος παραγωγῆς και τὰς τιμὰς αὐτῶν ³.

II. Η ΚΕΥΝΣΙΑΝΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

Ἡ ὑπὸ τοῦ Keynes και τῶν μαθητῶν αὐτοῦ διατυπωθεῖσα Γενική Θεωρία συνετέλεσεν ὥστε νὰ ἐπισκιασθῇ ἡ εἰς τὸ προηγούμενον ἐδάφιον ἐκτεθεῖσα ἄποψις. Κατὰ τὴν κευνσιανὴν θεωρίαν, ἐὰν τὸ ἰσοζύγιον πληρωμῶν τῆς χώρας Α μετὰ τὴν χώραν Β καταστῇ παθητικόν, π.χ. συνεπέλα αὐξήσεως τῆς ποσότητος τῶν εἰς τὴν Α εἰσαγομένων ἐκ τῆς Β προϊόντων, τὸ ἔλλειμμα τοῦ ἰσοζυγίου τούτου θὰ καλυφθῇ δι' ἀποστολῆς χρυσοῦ ἢ διὰ τῆς ἀποδοχῆς βραχυπροθέσμων πιστώσεων. Οἷοσδήποτε ὅμως και ἂν εἶναι ὁ τρόπος ἀντιμετωπίσεως τῆς οὕτω δημιουργηθείσης καταστάσεως, ἡ αὐξησης τῶν ἐξαγωγῶν προϊόντων παραγομένων εἰς τὴν Β θὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν αὐξησην τοῦ εἰσοδήματος τοῦ πραγματοποιουμένου και τῆς ἀπασχολήσεως τῆς ἐκδηλουμένης εἰς τοὺς κλάδους οἰκονομικῆς δραστηριότητος, εἰς τοὺς ὁποίους παράγονται τὰ ἐξαγόμενα ἐκ τῆς Β εἰς τὴν Α προϊόντα. Ἡ αὐξησης τοῦ εἰσοδήματος και τῆς ἀπασχολήσεως εἰς τοὺς κλάδους τούτους θὰ συμβάλῃ εἰς τὴν αὐξησην τῆς ζητήσεως καταναλωτικῶν και κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, παραγομένων εἰς τοὺς λοιποὺς κλάδους οἰκονομικῆς δραστηριότητος τῆς Β. Οὕτως ἡ εὐημερία, ἡ ἀρχικῶς ἐκδηλωθεῖσα εἰς τοὺς κλάδους, εἰς οὓς παράγονται ἐξαγόμενα προϊόντα, θὰ ἐπεκταθῇ εἰς ὅλην τὴν τελευταίαν ταύτην χώραν. Ἐν ᾧ μέτρῳ ὅμως ἡ ἀπασχολησις και τὸ εἰσόδημα εἰς τὴν χώραν Β αὐξάνουν, καθίσταται ἐντονωτέρα ἡ ζήτησις πάσης φύσεως ἀγαθῶν, σὺν τοῖς ἄλλοις ἀγαθῶν παραγομένων εἰς τὴν Α. Συνεπέλα τῆς αὐξήσεως τῆς ζητήσεως τῶν ἐξαγομένων ἐκ τῆς Α ἀγαθῶν, τὸ ἀρχικῶς ἐκδηλωθὲν ἔλλειμμα τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν τῆς Α θὰ τείνῃ νὰ ἐκλείψῃ.

Ὡς συνάγεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτιθεμένων, ἐνῶ κατὰ τὴν κλασσικὴν θεωρίαν ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἀνατραπέσης ἰσορροπίας τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν συντελεῖται διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ κόστους παραγωγῆς και τῶν τιμῶν, κατὰ τὴν κευνσιανὴν θεωρίαν ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἰσορροπίας ταύτης πραγματοποιεῖται διὰ τῆς αὐξομειώσεως τοῦ μεγέθους τῆς ἀπασχολήσεως και τοῦ εἰσοδήματος. Θὰ ἔδει νὰ ὑπογραμμισθῇ, ὅτι ὁ Keynes εἰς τὴν ἐργασίαν του ὑπὸ τὸν τίτλον *The General Theory of Employment, Interest and Money* (ἡ ὁποία συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀμαύρωσιν τῶν ἀπόψεων τῶν κλασσικῶν), δὲν ἡσχολήθη διεξοδικῶς μετὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἐξισορροπήσεως τοῦ

3. Πρβλ. Lloyd A. Metzler: *The Theory of International Trade*, εἰς *A Survey of Contemporary Economics*, edited by H. S. Ellis, published for the American Economic Association, Philadelphia: The Blakiston Company, 1948, σ. 212.

ἰσοζυγίου τῶν πληρωμῶν καὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ σχέσεων ἐπὶ τῆς ἀπασχολήσεως καὶ τοῦ εἰσοδήματος ὡς καὶ τῆς ἀντεπιδράσεως αὐτῶν ἐπὶ τῶν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ σχέσεων. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἀπασχόλησε τοὺς μαθητὰς τοῦ Keynes, εἰδικώτερον τὴν Joan Robinson καὶ τὸν R. F. Harrod, ὡς καὶ ἄλλους ἐπιστήμονας, ὑποστηρίζοντας ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει τὰς κεῖνσιανὰς ἀπόψεις ⁴. Πάντως, ἡ κεῖνσιανή θεωρία περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ σχέσεων ἐπὶ τῆς ἀπασχολήσεως καὶ τοῦ εἰσοδήματος ὡς καὶ περὶ τῆς ἀντεπιδράσεως αὐτῶν ἐπὶ τῶν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ σχέσεων, θὰ ἡδύνατο νὰ διατυπωθῇ ἐν συντομίᾳ ὡς ἑξῆς ⁵:

Ἰποθέσωμεν ὅτι τὸ ἰσοζύγιον πληρωμῶν τῆς ἡμεδαπῆς εἶναι ἐνεργητικόν, συνεπεία πραγματοποιήσεως ἐξαγωγῶν μεγαλυτέρων τῶν εἰσαγωγῶν. Τὸ πλεονάσμα τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας τῆς ἡμεδαπῆς κατὰ τρόπον ἀνάλογον πρὸς ἐκεῖνον καθ' ὃν ἐπιδρᾷ ἡ ἐπένδυσις κεφαλαίων εἰς κεφαλαιουχικὰ ἀγαθὰ ^{6α}. "Ὅπως τὰ εἰσοδήματα, τὰ πραγματοποιούμενα ὑπὸ τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, οὕτω καὶ τὰ εἰσοδήματα τὰ πραγματοποιούμενα ὑπὸ τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις παραγωγῆς ἐξαγομένων ἀγαθῶν συμβάλλουν εἰς τὴν αὕξησιν τῆς ζήτησεως τῶν εἰς τὴν ἡμεδαπὴν παραγομένων καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Οὕτως ἡ ἐκδήλωσις πλεονάσματος τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου θέτει εἰς κίνησιν τὸν μηχανισμόν τοῦ πολλαπλασιαστοῦ, προκαλεῖ δὲ δευτερογενῆ ζήτησιν ἐργασίας, ὡς καὶ αὕξησιν τοῦ εἰσοδήματος τόσῃν, ὅσῃν προβλέπει ἡ θεωρία τοῦ πολλαπλασιαστοῦ.

Ἄλλ' ἡ ἔντασις τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητος εἰς τὴν ἡμεδαπὴν ὀδηγεῖ τελικῶς εἰς μείωσιν τοῦ ὡς ἄνω πλεονάσματος τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου. Διότι, ὅταν πραγματοποιοῦνται μεγάλα εἰσοδήματα εἰς τὴν ἡμεδαπὴν, αὐξάνει ἡ ζήτησις πάσης φύσεως ἀγαθῶν· τινὰ ἐξ αὐτῶν εἰσάγονται ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς. Οὕτως ἡ ἔντασις τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος εἰς τὴν ἡμεδαπὴν, ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται συνεπείᾳ ὑφισταμένου πλεονάσματος τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου

4. Βλ. Gottfried Haberler: Prosperity and Depression, United Nations, Lake Success, New York, 1946, κεφ. 12, σ. 406 ἐπ., Charles P. Kindleberger: International Monetary Stabilization, in «Postwar Economic Problems», S. E. Harris, ed., New York 1943, σελ. 375 ἐπ., Fritz Machlup: International Trade and the National Income Multiplier, Philadelphia 1943, passim.

5. Βλ. εἰδικώτερον Joan Robinson: Introduction to the Theory of Employment, London: Macmillan and Co, 1947, κεφ. XI, Joan Robinson: Essays in the Theory of Employment, Oxford: Basil Blackwell 1947, part III, σελ. 134 ἐπ., R. F. Harrod: International Economics, Cambridge: At the University Press, 1945, κεφ. VI, σελ. 111 ἐπ.

6α. Ἡ ἐκδήλωσις πλεονάσματος τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου καθιστᾷ τὴν ἀλλοδαπὴν ὀφειλέτιδα τῆς ἡμεδαπῆς, θὰ ἔδει δὲ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐπένδυσις κεφαλαίων τῆς ἡμεδαπῆς εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν.

αὐτῆς, προκαλεῖ αὐξησιν τῶν εισαγωγῶν, περιορίζουσιν τὸ ὥς ἄνω πλεόνασμα, τείνουσαν δὲ ἐν συνεχείᾳ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐξαφάνισιν αὐτοῦ^{6β}.

Χρησιμοποιοῦντες τὰ διεθνῶς ἐν χρήσει σύμβολα καὶ ὑπομιμνήσκοντες ὅτι

$$S = I$$

(ἦτοι ἡ ἀποταμίευσις ἰσοῦται πρὸς τὴν ἐπένδυσιν), συμπληροῦντες δὲ τὴν ἐξίσωσιν ταύτην κατὰ τρόπον ὥστε νὰ περιλαμβάνῃ αὕτη καὶ τὰς μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ σχέσεις, δυνάμεθα, μετὰ τὰ ἀνωτέρω ἀναπτυχθέντα, νὰ διατυπώσωμεν τὴν ἀκόλουθον ἐξίσωσιν

$$S = I + (X - M)$$

ἐνθα X = ἐξαγωγαὶ ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν,

M = εισαγωγαὶ ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν,

$X - M$ = πλεόνασμα (ἢ ἔλλειμμα) τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου.

Ἐὰν ἐκδηλωθῇ πλεόνασμα τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου, ἦτοι ἐὰν $X - M > 0$, ἡ ἐὰν τὸ πλεόνασμα τοῦτο αὐξηθῇ, τῆς ἐσωτερικῆς ἐπενδύσεως (I) μὴ μεταβαλλομένης, ἡ ἀποταμίευσις (S) θὰ αὐξηθῇ ἀναλόγως, ἐφ' ὅσον τὸ πλεόνασμα τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου (τὸ ὅποῖον θεωρεῖται ὡς ἐπένδυσις ἡμεδαπῶν κεφαλαίων εἰς τὴν ἀλλοδαπήν), θὰ προκαλέσῃ αὐξησιν τοῦ ἡμεδαποῦ εἰσοδήματος. Ὅθεν, αὐξανομένου τοῦ πλεονάσματος τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου, αὐξάνει καὶ ἡ ἀποταμίευσις καὶ δὴ κατὰ τὸ ποσὸν τὸ ὅποῖον προσδιορίζει ὁ πολλαπλασιαστής. Εἶναι ὁμῶς πολὺ πιθανόν, ὅτι ἡ συνεπεία τοῦ πλεονάσματος τούτου αὐξεις τοῦ ἡμεδαποῦ εἰσοδήματος θὰ προκαλέσῃ ἀντίστοιχον μεταβολήν, ὅχι μόνον τῆς καταναλώσεως ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπενδύσεως (I), εἰς τρόπον ὥστε ἡ αὐξεις τῆς ἀποταμιεύσεως (S) νὰ ὀφείλεται εἰς ἀντίστοιχον μεταβολήν, τόσον τοῦ πλεονάσματος τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου ($X - M$) ὅσον καὶ τῆς ἐπενδύσεως (I). Πάντως, ἡ συνεπεία πλεονάσματος τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου ἐκδηλουμένη ἔντασις τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος καὶ αὐξήσεως τῆς ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἐνδεχομένως καὶ τῆς ἐπενδύσεως εἰς κεφαλαιουχικά ἀγαθά, ἐκ τῶν ὁποίων καταναλωτικῶν καὶ κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν τινὰ θὰ εἰσαχθοῦν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς, θὰ τείνῃ νὰ ἐξουδετερώσῃ τὸ πλεόνασμα καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν συνεπεία τῆς ἐκδηλώσεως τοῦ πλεονάσματος τούτου διαταραχθεῖσαν ἰσορροπίαν τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν.

6β. Εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐκτιθέμενα θὰ ἔδει νὰ προστεθῇ ὅτι, ἐὰν ἡ συνεπεία πλεονάσματος τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου ἐκδηλουμένη ἔντασις τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος συμβάλῃ εἰς τὴν ἐπίτευξιν πλήρους ἀπασχολήσεως τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, θὰ προκληθῇ αὐξεις τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ, ὡς καὶ τοῦ κόστους παραγωγῆς καὶ τῶν τιμῶν, τότε δὲ μόνον θὰ λειτουργήσῃ ὁ μηχανισμὸς ἐξισορροπήσεως τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν, τὸν ὅποιον περιγράφουν οἱ ὁπαδοὶ τῆς κλασσικῆς σχολῆς.

Ἡ ἄποψις αὕτη συνάγεται καὶ ἐκ τῆς ἀκολοούθου ἐξισώσεως:

$$Y = C + I + (X - M)$$

Ἐκ τῆς γενικῶς παραδεδεγμένης ἐξισώσεως ταύτης τεκμαίρεται ὅτι, δημιουργούμενου πλεονάσματος τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου $(X-M)$ ἡ αὐξανόμενου τοῦ ἐνδεχομένου ὑφισταμένου πλεονάσματος, αὐξάνει ἀντιστοίχως τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα (Y) . Ἡ αὕξησις αὕτη συντελεῖ εἰς τὴν αὕξησιν τῆς καταναλώσεως (C) καὶ τῆς ἐπενδύσεως (I) . Ἐπειδὴ δὲ τόσον ἡ κατανάλωσις ὅσον καὶ ἡ ἐπένδυσις πραγματοποιοῦνται ἐν μέρει διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ἀγαθῶν παραγομένων εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ἔπεται ἐξ αὐτοῦ ὅτι, διογκούμενου τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος συνεπεία τοῦ ὡς ἄνω πλεονάσματος, ἡ εἰσαγωγὴ πάσης φύσεως ἀγαθῶν αὐξάνει, ἡ δὲ αὕξησις αὐτῆς τείνει νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν διαφορὰν, τὴν δημιουργηθεῖσαν συνεπεία αὐξήσεως τῶν ἐξαγωγῶν, καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν διαταραχθεῖσαν ἰσορροπίαν τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν. Θὰ ἔδει ὅμως νὰ ὑπογραμμισθῇ ὅτι, παρὰ τὴν τάσιν ἐξουδετερώσεως τῆς ὡς ἄνω διαφορᾶς, τὸ μέγεθος τῶν ἐξαγωγῶν καὶ τῶν εἰσαγωγῶν, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ μεγέθη, τὰ συμβάλλοντα εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ὡς ἄνω ἐξισώσεως, εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι μεγαλύτερα μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἰσορροπίας, συνεπεία προόδου τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας, ὀφειλομένης εἰς ἐνδεχομένως συντελεσθείσας ἐπενδύσεις καὶ εἰς τὴν συνεπεία τούτων αὕξησιν τῆς παραγωγικότητος τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας.

III. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΣ ΩΦΕΛΕΙΑΣ

Τὰ ἀνωτέρω εἰς τὴν παράγραφον I ἀναγραφόμενα ἀναφέρονται εἰς τὴν νομισματικὴν θεωρίαν τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου, τὰ δὲ εἰς τὴν παράγραφον II ἐκτιθέμενα ἀναφέρονται εἰς τὴν κεῖνσιανὴν θεωρίαν. Τόσον ἡ πρώτη ὅσον καὶ ἡ δευτέρα ἐρμηνεύουν βραχυχρόνιους ἐξελίξεις τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας. Ἐκ παραλλήλου πρὸς ταύτας διευπλώθησαν καὶ ἄλλαι θεωρίαι περὶ τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου, δι' ὧν ἐρμηνεύονται μακροχρόνιοι ἐξελίξεις. Ἡ σημαντικωτέρα ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ καλουμένη «καθαρὰ θεωρία τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου». Αὕτη ἐξετάζεται ἐν συντομίᾳ εἰς τὴν παροῦσαν παράγραφον. Θὰ ἔδει νὰ ὑπογραμμισθῇ, ὅτι ἐνῶ ἡ κεῖνσιανὴ θεωρία ἐξετάζει τὴν ἐπίδρασιν τῶν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ σχέσεων ἐπὶ τῆς ἀπασχολήσεως καὶ τοῦ εἰσοδήματος, ἡ «καθαρὰ θεωρία τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου» μελετᾷ τὴν ἐπίδρασιν τῶν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ σχέσεων ἐπὶ τῶν τιμῶν τῶν ἀγαθῶν, ἐπὶ τῶν ἀμοιβῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καὶ ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ἀποτελοῦσα κατ' οὐσίαν ἐπέκτασιν τῆς περὶ ἀξίας θεωρίας εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου. Παρὰ ταῦτα θὰ ἐξετασθῇ ἐνταῦθα ἐν συντομίᾳ καὶ ἡ καθαρὰ θεωρία τοῦ διεθνoῦς

έμπορίου, διότι ή ανάπτυξις αὐτῆς θά συντελέσῃ εἰς τήν πληρεστέραν ἐμφάνισιν τῆς ὕλης τῆς παρούσης ἐργασίας.

Ἡ «καθαρά θεωρία τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου» ἤρχισε νά διαμορφοῦται ὑπό τοῦ Ricardo, ὁ ὁποῖος ἤδη εἰς τήν πρώτην ἐκδοσιν τοῦ ἔργου του «Ἀρχαί τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας» διετύπωσε τήν θεωρίαν τοῦ συγκριτικοῦ κόστους καί τῆς συγκριτικῆς ὠφελείας. Συμφώνως πρὸς τήν θεωρίαν ταύτην, ὅταν τὸ παγκόσμιον ἐμπόριον διενεργῇται ὑπὸ συνθήκας πλήρους ἐλευθερίας, ἐκάστη χώρα ἐξειδικεύεται εἰς τήν παραγωγὴν ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα αὕτη δύναται νά παραγάγῃ μὲ σχετικῶς χαμηλὸν κόστος, ἀνταλλάσσει δὲ ταῦτα μὲ ἀγαθὰ, εἰς τήν παραγωγὴν τῶν ὁποίων αἱ λοιπαὶ χώραι πλεονεκτοῦν ἐν συγκρίσει πρὸς τήν ὡς ἄνω χώραν ἀπὸ ἀπόψεως δαπανῶν παραγωγῆς. Ὁ Ricardo, διατυπώνων τήν ὡς ἄνω θεωρίαν, στηρίζεται καί ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῆς κλασσικῆς σχολῆς διατυπωθείσης θεωρίας τῆς ἐργασίας (καθ' ἣν ἡ ἐργασία εἶναι ὁ μόνος συντελεστὴς τῆς παραγωγῆς καί ἡ μόνη πηγὴ τῆς ἀξίας τῶν ἀγαθῶν), ὑποθέτει δὲ ὅτι ὁ συντελεστὴς τῆς παραγωγῆς ἐργασία τελεῖ ὑπὸ συνθήκας πλήρους εὐκινήσιας, εἰς περίπτωσιν μετακινήσεως τῶν ἐργατῶν ἀπὸ περιοχῆς εἰς περιοχὴν τῆς αὐτῆς χώρας, ἀλλὰ πλήρους δυσκινήσιας εἰς περίπτωσιν μετακινήσεως ἀπὸ χώρας εἰς χώραν. Διὰ νά ἀποδείξῃ τήν ὀρθότητά τῆς θεωρίας του ὁ Ricardo χρησιμοποιοῖ τὸ ἐξῆς γνωστὸν παράδειγμα, ἀναφερόμενον εἰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς, διενεργουμένας μεταξὺ Ἀγγλίας καί Πορτογαλίας. Ὑποθέτει ὅτι διὰ τήν παραγωγὴν οἴνου ἐνὸς γαλλονίου ἀφ' ἐνὸς καί ὑφάσματος μίας ὑάρδας ἀφ' ἑτέρου ἀπαιτεῖται ἐργασία, εἰς μὲν τὴν Πορτογαλίαν 80 καί 90 ἀνδρῶν, εἰς δὲ τὴν Ἀγγλίαν 120 καί 100 ἀνδρῶν ἀντιστοίχως. Οὕτως ἡ Πορτογαλία πλεονεκτεῖ ἀπολύτως ἐναντι τῆς Ἀγγλίας ὡς πρὸς τήν παραγωγὴν ἀμφοτέρων τῶν ἀγαθῶν, πλεονεκτεῖ ὅμως περισσότερον εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς παραγωγῆς οἴνου, ἐφ' ὅσον ὁ λόγος 80/120 εἶναι μικρότερος τοῦ λόγου 90/100. Εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν δὲν διενεργεῖται ἐμπόριον μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν, ἡ σχέσις τοῦ οἴνου πρὸς τὸ ὑφασμα θά εἶναι εἰς μὲν τὴν Ἀγγλίαν 120 : 100, εἰς δὲ τὴν Πορτογαλίαν 80 : 90 (ἢ 88.8 : 100). Οὕτως ὁ οἶνος θά εἶναι σχετικῶς εὐθηνὸς εἰς τὴν Πορτογαλίαν καί τὸ ὑφασμα σχετικῶς εὐθηνὸν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἐὰν ὅμως γίνῃ ἐναρξίς ἀνταλλαγῶν προϊόντων μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν, ἡ Ἀγγλία θά ἐξάγῃ ὑφασμα καί ἡ Πορτογαλία θά ἐξάγῃ οἶνον. Ἡ ἀνταλλακτικὴ σχέσις τῶν δύο ἀγαθῶν ἢ ἡ τιμὴ ἰσορροπίας (θὰ ἐλέγομεν σήμερον «οἱ ὅροι ἐμπορίου») θά κυμαίνεται (μὴ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν μεταφορικῶν ἐξόδων) μεταξὺ 120 : 100 καί 88.8 : 100. Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ τιμὴ ἰσορροπίας εἶναι 100 : 100. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, ἐὰν ἡ Ἀγγλία ἐξειδικευθῇ εἰς τὴν παραγωγὴν ὑφάσματος, θά παράγῃ ὑφασμα 1.2 ὑάρδας ἀντὶ οἴνου ἐνὸς γαλλονίου, τὸν ὁποῖον δὲν παράγει πλέον. Ἐξ ἄλλου, εἶναι δυνατὸν τὸ ὡς ἄνω ὑφασμα 1.2 ὑάρδας

νὰ ἀνταλλαγῇ ἀντὶ οἴνου 1.2 γαλλονίου, εἰσαγομένου ἐκ Πορτογαλίας. Οὕτως ἡ Ἀγγλία, ἐξάγουσα ὑφασμα μιᾶς ὑάρδας, θὰ ἀποκομίσῃ κέρδος ἴσον πρὸς οἶνον 0.2 γαλλονίου. Θὰ ὠφελῇθῃ δηλαδὴ ἀπὸ τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῆς σχέσεως οἴνου πρὸς ὑφασμα, τῆς ὑφισταμένης πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἀνταλλαγῶν ($120/100 = 1.2$) καὶ τῆς αὐτῆς σχέσεως τῆς δημιουργουμένης μετὰ τὴν ἐναρξιν αὐτῶν ($100/100 = 1$). Ἀνάλογον κέρδος θὰ ἀποκομίσῃ ἡ Πορτογαλία⁷.

Τὴν θεωρίαν τοῦ Ricardo συνεπλήρωσεν ὁ John Stuart Mill, ὑποστηρίζας ὅτι τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ σχηματισθῇ ἡ τιμὴ ἰσορροπίας (ἤτοι οἱ ὅροι ἐμπορίου), θὰ ἐξαρτηθῇ ἐκ τῆς σχέσεως τῶν δυνάμεων προσφορᾶς καὶ ζητήσεως (θὰ ἐλέγομεν σήμερον ἐκ τῆς ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως) τῶν δύο προϊόντων, τῶν παραγομένων εἰς τὰς δύο χώρας. Οὕτω προέκυψεν ἡ θεωρία τῶν διεθνῶν ἀξιών (theory of international values), τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξε βραδύτερον ὁ A. Marshall τῇ βοηθεῖα γραφικῶν παραστάσεων καὶ διαφόρων ἀναλυτικῶν μεθόδων.

Ἡ θεωρία τοῦ Ricardo ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν δύο μόνων προϊόντων, παραγομένων εἰς δύο μόνον χώρας. Ἀλλὰ αἱ διάφοροι χῶραι παράγουν καὶ ἀνταλλάσσουν περισσότερα τῶν δύο προϊόντων. Παρὰ ταῦτα δὲν καθίσταται ἀνεδαφικὴ ἡ θεωρία τοῦ Ricardo. Πράγματι, ὅταν παράγονται πολλὰ προϊόντα, δύνανται ταῦτα νὰ τοποθετηθοῦν κατὰ σειρὰν, ἀναλόγως τῆς συγκριτικῆς ὠφελείας, τὴν ὁποίαν ἡ ἀνταλλαγὴ των προσπορίζει εἰς ἐκάστην χώραν, ἢ τοῦ συγκριτικοῦ κόστους, τὸ ὁποῖον συνεπάγεται ἡ παραγωγὴ των εἰς ἐκάστην χώραν. Ἐπὶ παραδείγματι, τὰ κάτωθι προϊόντα δύνανται νὰ τοποθετηθοῦν κατὰ σειρὰν, ἀρχομένην ἐξ ἐκείνων τῶν προϊόντων, τὰ ὁποῖα παράγονται εἰς τὴν χώραν Α μετὰ τὸ ἐλάχιστον συγκριτικὸν κόστος (ἐσπεριδοειδῆ) καὶ λήγουσαν εἰς τὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα παράγονται εἰς τὴν χώραν Β μετὰ τὸ ἐλάχιστον συγκριτικὸν κόστος (ὀπτικὰ εἶδη).

Χώρα Α : ἐσπεριδοειδῆ - βάμβαξ - καπνὸς - βαμβακερὰ ὑφάσματα - μάλλινα ὑφάσματα - σίδηρος - χάλυψ - αὐτοκίνητα - ὀπτικὰ εἶδη : Χώρα Β.

Ἐὰν οὕτως ἔχει ἡ σειρὰ τῶν παραγομένων προϊόντων ἀπὸ ἀπόψεως συγκριτικοῦ κόστους, δυνάμεθα νὰ εἰμεθα βέβαιοι ὅτι, εὐθὺς ὡς αἱ ἀνταλλαγαὶ ἀρχίσουν νὰ διενεργῶνται μεταξὺ τῆς χώρας Α καὶ τῆς χώρας Β, ἡ παραγωγὴ ἐσπεριδοειδῶν θὰ πραγματοποιηθῇ μόνον εἰς τὴν Α καὶ ἡ παραγωγὴ ὀπτικῶν εἰδῶν μόνον εἰς τὴν Β. Τίθεται ὁμως τὸ ἐρώτημα ἂν θὰ παραχθοῦν ὑφάσματα καὶ σίδηρος εἰς τὴν Α ἢ εἰς τὴν Β, γενικώτερον ποῦ θὰ τοποθετήσωμεν τὴν γραμμὴν διαχωρισμοῦ τῶν παραχθησομένων εἰς τὴν Α ἀφ' ἐνὸς καὶ εἰς τὴν

7. Βλ. David Ricardo : Principles of Political Economy and Taxation, edited by E.C.K. Gonner, London: George Bell and Sons, 1891, κεφ. VII, σελ. 108 ἐπ.

Β άφ' έτέρου προϊόντων. 'Η άπάντησις εις τó έρώτημα τούτο έξαρτάται έκ τών συνθηκών τής συνολικής προσφοράς και τής συνολικής ζήτησεως τών προϊόντων. 'Εάν τονωθῇ ή ζήτησις όπτικών ειδών και αυτοκινήτων, ένδέχεται οί όροι έμπορίου νά καταστούν τόσον εύνοϊκοί δια τήν Β, αύτη δέ νά καταστή τόσον πλουσία, ώστε νά μη συμφέρη πλέον εις αύτήν νά παράγη ύφασμα και σίδηρον, νά είναι δέ συμφέρουσα ή παραγωγή τούτων εις τήν Α⁸.

'Η μέχρι τούδε γενομένη άνάλυσις ισχύει εις τήν περίπτωσιν κατά τήν όποιαν άνταλλάσσονται προϊόντα μεταξύ δύο μόνον χωρών. 'Ισχύει όμως και εις τήν περίπτωσιν κατά τήν όποιαν άνταλλάσσονται προϊόντα μεταξύ περισσοτέρων τών δύο χωρών. Πράγματι, εάν τó ζήτημα τής συγκριτικής ώφελείας και τού συγκριτικού κόστους έξετασθῇ από άπόψεως έκάστης χώρας ιδιαιτέρως, είναι δυνατόν όλαι αί λοιπαι χώραι νά θεωρηθοῦν ως άποτελοῦσαι τήν άλλοδαπήν. 'Εν τοιαύτῃ περιπτώσει, ό,τι έλέχθη μέχρι τούδε ισχύει αναλόγως και εις τήν περίπτωσιν άνταλλαγῆς άγαθών μεταξύ ήμεδαπῆς άφ' ένός και όλων τών χωρών τής άλλοδαπῆς άφ' έτέρου⁹.

'Η θεωρία τού Ricardo, έξετάζουσα τήν περίπτωσιν άνταλλαγῆς δύο μόνον προϊόντων μεταξύ δύο μόνον χωρών, εύχερώς δύναται νά χρησιμοποιηθῇ πρós μελέτην τής περιπτώσεως τής άνταλλαγῆς πολλών προϊόντων μεταξύ πολλών χωρών, κατά τά άνωτέρω έκτιθέμενα. 'Αντιθέτως δυσχερής είναι ή χρησιμοποίησις τής θεωρίας ταύτης πρós έρμηνείαν τής πραγματικότητας, καθ' ήν ή εργασία δέν είναι ό μόνος συντελεστής τής παραγωγῆς όπως ύποστηρίζει ό Ricardo. Τήν περίπτωσιν αύτήν έμελέτησαν δύο σουηδοί οικονομολόγοι, ό E. Heckscher και ό B. Ohlin, οί όποιοί διετύπωσαν πρότυπα (models), στηρίζόμενοι επί τής ύποθέσεως ότι χρησιμοποιοῦνται εις τήν κοινωνικήν οικονομίαν πρós παραγωγήν άγαθών δύο συντελεσταί τής παραγωγῆς. 'Εκ τών προτύπων τούτων συνάγεται ότι ή διαφορά, ή ύφισταμένη μεταξύ τών οικείων χωρών από τής άπόψεως τής σπάνεως ή τής άφθονίας έκαστερου συντελεστοῦ τής παραγωγῆς, άποτελεῖ τόν βασικόν παράγοντα, ό όποῖος συμβάλλει εις τήν δημιουργίαν τού συγκριτικού κόστους και τής συγκριτικής ώφελείας. Ειδικώτερον, συμφώνως πρós τó θεώρημα Heckscher - Ohlin, έξάγονται έκ τινος χώρας εκείνα τά προϊόντα, δια τήν παραγωγήν τών όποιων χρησιμοποιεῖται κυρίως ό εις τήν χώραν ταύτην έν άφθονία εύρισκόμενος συντελεστής

8. Πρβλ. Paul A. Samuelson: Economics - an Introductory Analysis—seventh edition, New York: McGraw-Hill Book Company, 1955, σελ. 659 έπ., R. Jones: Factor Proportions and the Heckscher-Ohlin Model, in Review of Economic Studies, τόμ. 24, 1956-57.

9. Πρβλ. P. A. Samuelson, ένθ' άνωτ., σελ. 665 έπ., R. Jones: Comparative Advantage and the Theory of Profits: A Multi-country, Multi-commodity Model, εις Review of Economic Studies, τόμ. 28, 'Ιουνίου 1961.

τῆς παραγωγῆς. Ἐὰν ἐπὶ παραδείγματι εἰς τὴν χώραν Α ὑπάρχουν γαῖαι ἐκτεταμέναι καὶ εὐφοροί, ἐνῶ εἰς τὴν χώραν Β αἱ ἐργατικαὶ χεῖρες εἶναι ἀφθονοί, ἡ ἐργεῖος πρόσδοδος θὰ εἶναι χαμηλὴ ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἐργατικὸν μισθὸν εἰς τὴν πρώτην χώραν, ἐνῶ εἰς τὴν δευτέραν χώραν ὁ ἐργατικὸς μισθὸς θὰ εἶναι χαμηλὸς ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐργεῖον πρόσδοτον. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς ἡ χώρα Α θὰ ἔχῃ τὸ πλεονέκτημα τῆς συγκριτικῆς ὠφελείας καλλιεργοῦσα σῖτον ἢ γενικώτερον ἐπιδιδομένη εἰς τὴν ἐκτατικὴν καλλιέργειαν τοῦ ἐδάφους τῆς, ἐνῶ ἡ χώρα Β θὰ ἔχῃ τὸ πλεονέκτημα τῆς συγκριτικῆς ὠφελείας χρησιμοποιοῦσα ἐντατικῶς τὸν ἐν ἀφθονίᾳ εὐρισκόμενον συντελεστὴν τῆς παραγωγῆς ἐργασία, παράγουσα δὲ καὶ ἐξάγουσα βιοτεχνικὰ καὶ βιομηχανικὰ προϊόντα ¹⁰.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω θὰ ἔδει νὰ προστεθῇ ὅτι οἱ αὐτοὶ σουηδοὶ οἰκονομολόγοι Heckscher καὶ Ohlin ἀποδεικνύουν ὅτι, ἐφ' ὅσον αἱ μεταξὺ τῶν διαφόρων χωρῶν ἐμπορικαὶ συναλλαγαὶ συμβάλλουν εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς ζητήσεως μονάδων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς εὐρισκόμενων ἐν ἀφθονίᾳ καὶ εἰς τὴν μείωσιν τῆς ζητήσεως μονάδων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς αἱ ὁποῖαι σπανίζουσιν, κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτιθέμενα, τὸ διεθνὲς ἐμπόριον δημιουργεῖ τάσιν ἐξισώσεως τῶν ἀμοιβῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἐξεταζομένων ὅχι ἀπολύτως ἀλλὰ ἐν σχέσει πρὸς ἀλλήλας (ἦτοι τῶν σχετικῶν ἀμοιβῶν) ¹¹. Τὴν τάσιν ταύτην ἀπέδειξε βραδύτερον καὶ ὁ ἀμερικανὸς οἰκονομολόγος P. A. Samuelson ^{12α}.

IV. ΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟΝ ΜΕΤΑΞΥ ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΥΠΑΝΑΠΤΥΚΤΩΝ ΧΩΡΩΝ

Ἡ θεωρία τοῦ συγκριτικοῦ κόστους καὶ τῆς συγκριτικῆς ὠφελείας ἰσχύει εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς διενεργείας ἐμπορικῶν ἀνταλλαγῶν μεταξὺ ἰσοτίμων, ἀνεπτυγμένων χωρῶν. Εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς διενεργείας ἐμπορικῶν ἀνταλ-

10. Βλ. σχετικῶς E. Heckscher: The Effect of Foreign Trade on the Distribution of Income, εἰς Readings in the Theory of International Trade, edited by H. S. Ellis and L. A. Metzler for the American Economic Association, Philadelphia: The Blakiston Co., 1949, B. Ohlin: Interregional and International Trade, Harvard Economic Studies, vol. 39, Cambridge Mass.: Harvard University Press, 1933.

11. Βλ. E. Heckscher, ἐνθ' ἄνωτ., B. Ohlin, ἐνθ' ἄνωτ., κεφ. VII.

12α. Βλ. P. A. Samuelson: International Trade and Equalization of Factor Prices, εἰς Economic Journal, τόμ. 58, Ἰούνιος 1948, P. A. Samuelson: International Factor Price Equalization Once Again, εἰς Economic Journal, τόμ. 59, Ἰουνίου 1949.

λαγών μεταξύ ανεπτυγμένων αφ' ενός και υπαναπτύκτων αφ' ετέρου χωρών, ή ως άνω θεωρία δέν φαίνεται νά έρμηνεύη τήν πραγματικότητα κατά τρόπον ικανοποιητικόν. Άντιθέτως υποστηρίζεται, ότι εις τήν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν τά εϋνοϊκά άποτελέσματα τής διενεργείας έλευθέρων ανταλλαγών συνοδεύονται υπό δυσμενών διά τας υπαναπτύκτους χώρας άποτελεσμάτων. Ειδικώτερον υποστηρίζεται ότι τά δυσμενή άποτελέσματα είναι επικρατέστερα τών εϋνοϊκών. Ούτως ο καθηγητής Hla Myint απέδειξεν ότι ή ανάπτυξις τοϋ διεθνούς έμπορίου δέν συνέβαλεν ούσιωδώς εις τήν οικονομικήν ανάπτυξιν τών ασιατικών και άφρικανικών χωρών. Βεβαίως κατά τήν διάρκειαν τοϋ 19ου και τοϋ 20ου αϊώνος αϊ έξαγωγαι προϊόντων εκ τών χωρών τούτων ηϋξήθησαν σημαντικώς, οί δέ τομεΐς τής παραγωγικής δραστηριότητος, εις τούς όποίους παρήγοντο τά έξαγόμενα προϊόντα, ανεπτύχθησαν με ταχύν ρυθμόν. Άλλ' ή ανάπτυξις αύτη δέν έπεξετάθη εις τούς λοιπούς τομεΐς τής παραγωγικής δραστηριότητος, ούτε ηϋξήθη ούσιωδώς τó εισόδημα τών άπασχολουμένων εις τούς τομεΐς τούτους έργατών και εργοδοτών. Οί λόγοι τής τοιαύτης εξέλιξεως ήσαν οί εξής: α) ή συνεπεία άφθονίας έργατικών χειρών προθυμία τών έργατών όπως προσφέρουν τας ύπηρεσίας των επί πολϋ χαμηλῷ μισθῷ, β) ή πεποίθσις τών επιχειρηματιών ότι ή καμπύλη προσφοράς τής εργασίας ήτο κατιούσα^{12β}, γ) ή σπάνις τεχνικῶς μορφωμένων έργατών, δ) ή μικρά παραγωγικότης τών έργατών, ε) ή υπό τών επιχειρήσεων έκδηλουμένη προτίμησις τών άπλών μεθόδων παραγωγής, ένεκα τής έφαρμογής τών όποίων χρησιμοποιοϋνται πολλοί εργάται και όλίγον κεφάλαιον ή ή προτίμησις τών συνθέτων μεθόδων, ένεκα τής έφαρμογής τών όποίων χρησιμοποιοϋνται τελειότερα μεν μηχανήματα όλίγοι όμως και άνειδίκευτοι εργάται¹³. Βραδύτερον ο καθηγητής Myint ύπεστήριξεν ότι ή συμβολή τοϋ εϋρωπαϊκοϋ επιχειρηματικοϋ πνεύματος εις τήν ανάπτυξιν τών υπαναπτύκτων χωρών άνεφέρετο κυρίως εις τήν βελτίωσιν τών συγκοινωνιῶν και εις τήν ανακάλυψιν νέων πλουτοπαραγωγικῶν πόρων (ιδίως ορυκτών). Αϊ επενδύσεις εις τούς τομεΐς τούτους συνετέλεσαν βεβαίως, ώστε νά αύξηθοϋν οί παραγωγικοί πόροι τών περι όν πρόκειται χωρών. Άλλ' αϊ επενδύσεις αύται δέν κατέστησαν τούς ύφισταμένους προηγούμενως πόρους περισσότερον παραγωγικούς. Πράγματι, ή ανάπτυξις τοϋ έξαγωγικοϋ τομέως έπραγματοποιήθη

12β. Η καμπύλη προσφοράς εργασίας είναι κατιούσα όταν, μειουμένης τής άμοιβής τής εργασίας, αύξάνη ή προσφορά εργασίας επί τῷ λόγω ότι τó εισόδημα τοϋ άρχικοϋ τής οικογενείας δέν έπαρκει διά τήν συντήρησιν αϋτής, αναγκάζονται δέ και άλλα μέλη τής οικογενείας νά προσφέρουν τήν εργασίαν των εις τήν οικείαν άγοράν.

13. Βλ. H. Myint: The Gains from International Trade and the Backward Countries, εις Review of Economic Studies, τόμ. XXII, άριθ. 2.

χωρὶς ὁ συντελεστὴς τῆς παραγωγῆς «ἐργασία» νὰ γίνῃ περισσότερον σπάνιος. Διότι ὁ συντελεστὴς τῆς παραγωγῆς «ἐργασία» ἦτο εἰς τὰς ὑπὸ ἐξέτασιν χώρας μερικῶς μόνον ἀπνησυχούμενος λόγῳ τῆς ὑφισταμένης εἰς αὐτὰς ἀφανoῦς ἀνεργίας, ὀφειλομένης εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ χῶραι αὗται εἶναι πυκνοκατοικημένοι γεωργικαὶ χῶραι, ὁ δὲ πληθυσμὸς τῶν συνεχῶς αὐξάνει. Ἡ αὐξησης αὕτη τοῦ πληθυσμοῦ συντελεῖ εἰς τὴν περαιτέρω ἐπιδείνωσιν τῆς ὑφισταμένης εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας δυσμενοῦς καταστάσεως, ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἀποδόσεως καὶ ἀφ' ἑτέρου λόγῳ τῆς μεταφορᾶς παραγωγικῶν πόρων ἀπὸ τὰς περισσότερον παραγωγικὰς χρήσεις εἰς τὰς ὀλιγώτερον παραγωγικὰς τοιαύτας. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, μόνον ἡ πολιτικὴ τῆς κρατικῆς παρεμβάσεως θὰ ἦτο ἀποτελεσματικὴ, διὰ τῆς μετακινήσεως τοῦ πλεονάζοντος πληθυσμοῦ ἐκ τοῦ γεωργικοῦ τομέως εἰς τὸν βιομηχανικὸν τομέα, καταλλήλως ἐνισχυόμενον¹⁴.

Ὁ σουηδὸς καθηγητὴς Gunnar Myrdal ὑποστηρίζει ὅτι τὸ ἐμπόριον τὸ διενεργούμενον μεταξὺ τῶν ἀνεπτυγμένων καὶ τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν ὄχι μόνον δὲν συμβάλλει εἰς τὴν ἐξίσωσιν τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος καὶ τῶν πραγματοποιουμένων εἰς τὰς ἀνωτέρω χώρας εἰσοδημάτων, ἀλλὰ τοῦναντίον ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ παγκοσμίου οἰκονομικοῦ συστήματος ἀπὸ τῆς καταστάσεως τῆς ἰσορροπίας καὶ δημιουργεῖ φαῦλον κύκλον αὐξανόμενων διαφορῶν μεταξὺ ἀνεπτυγμένων καὶ ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Ὁ Myrdal ἐξετάζει ἐν πρώτοις τὴν περίπτωσιν χώρας χαρακτηριζόμενης ὑπὸ ἀνισότητος εἰσοδημάτων, πραγματοποιουμένων εἰς τὰς διαφόρους περιοχὰς αὐτῆς. Αἱ ἀναπτυσσόμεναι περιοχαὶ ἐλκύουν τοὺς πλουτοπαραγωγικοὺς πόρους ἄλλων περιοχῶν, ἐπιταχύνεται δὲ οὕτως ὁ ρυθμὸς τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν πρώτων καὶ συνεχίζεται ἡ στασιμότης ἢ ἐπιτείνεται ἡ καθυστέρησις τῶν ἄλλων περιοχῶν. Τὴν τάσιν αὐτὴν πρὸς ἀντιθέτους ἐξελίξεις δύνανται νὰ προκαλέσῃ οἰονδήποτε τυχαῖον γεγονός. Ὅταν ἡ τάσις αὕτη ἐκδηλωθῇ, δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸ οἰκονομικὸν σύστημα δυνάμεις ἱκαναὶ νὰ τὴν ἀναχαιτίσουν. Οἱ δημογραφικοὶ παράγοντες συμβάλλουν εἰς τὴν ἐπιδείνωσιν τῆς καταστάσεως. Διότι εἰς τὰς πτωχὰς καὶ καθυστερημένας περιοχὰς ἡ γεννητικότης εἶναι μεγαλύτερα, αὕτη δὲ ἐπιτείνει τὴν πενίαν, τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὰς περιοχὰς ταύτας. Ἐξ ἄλλου ἡ μεγάλη γεννητικότης, ἡ παρατηρουμένη εἰς τὰς τελευταίας ταύτας περιοχὰς, ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὴν μετανάστευ-

14. B. H. Myint: The «Classical Theory» of International Trade and the Underdeveloped Countries, εἰς The Economic Journal, Ἰουνίου 1958, σ. 321 ἐπ. Ἀναλόγους ἀπόψεις ὑπεστήριξεν ὁ Myint εἰς μεταγενέστερον ἔργον τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον The Economics of the Developing Countries, New York: Frederick A. Praeger, 1964, ἰδίως εἰς τὰ κεφάλαια 2-4 καὶ 9.

σιν τῶν ἐνηλίκων κατοίκων τῶν περιοχῶν τούτων πρὸς τὰς πλουσιωτέρας περιοχάς, καθιστᾷ δυσμενῇ τὴν διάρθρωσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πτωχῶν περιοχῶν ἀπὸ ἀπόψεως ἡλικίας. Ὡσαύτως τὸ διενεργούμενον ἐλευθέρως μεταξὺ τῶν ὡς ἄνω περιοχῶν ἐμπόριον χειροτερεύει τὴν ὑφισταμένην κατάστασιν. Πράγματι, αἱ βιομηχαναί, αἱ ἐγκατεστημέναι εἰς τὰς πλουσιωτέρας περιοχάς, ἐργαζόμεναι ὑπὸ συνθήκας φθίνοντος κόστους, ἀνταγωνίζονται σκληρῶς καὶ τείνουν νὰ ἐκμηδενίσουν τὰς βιομηχανίας καὶ τὰς βιοτεχνίας τὰς λειτουργούσας εἰς τὰς πτωχὰς περιοχάς.

Διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὁρθότητα τῶν ἀνωτέρω ἐκτιθεμένων ἀπόψεων τοῦ ὁ Myrdal ὑπομινύσκει τὴν διαφοροποίησιν τῆς βορείου ἀπὸ τὴν νότιον Ἰταλίαν, ἡ ὁποία συνετελέσθη μετὰ τὴν πολιτικὴν ἑνώσιν τῶν δύο τμημάτων τῆς χώρας ταύτης, τὴν πραγματοποιηθεῖσαν κατὰ τὸ ἔτος 1860. Βεβαίως ἡ ἀνάπτυξις ὠρισμένων περιοχῶν ἔχει κατὰ τὸν Myrdal ὅχι μόνον δυσμενῇ ἀποτελέσματα (backwash effects) ἀλλὰ καὶ εὐνοϊκὰ (spread effects). (εὐνοϊκὸν ἀποτέλεσμα εἶναι π.χ. ἡ αὕξησις τῆς ἐκδηλουμένης εἰς τὰς πλουσίας περιοχάς ζητήσεως τῶν παραγομένων εἰς τὰς πτωχὰς περιοχάς γεωργοκτηνοτροφικῶν προϊόντων καὶ ὀρυκτῶν). Ἀλλ' εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν συγχρόνων ὑπαναπτύκτων χωρῶν τῆς γῆς ἡ εὐνοϊκὴ ἐπίδρασις τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἡδὴ ἀνεπτυγμένων χωρῶν ἐπὶ τῆς οἰκονομίας τῶν καθυστερημένων χωρῶν ὑπῆρξε μετρία. Πράγματι, ὁ ἐξαγωγικὸς τομεὺς τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν, ἐξελισσόμενος, δὲν συνέβαλεν οὐσιωδῶς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀγροτικοῦ τομέως. Ἐκ τούτων συνάγεται, ὅτι τὸ διεθνὲς ἐμπόριον δύναται νὰ ἔχῃ εὐνοϊκὰς ἐπιδράσεις, δύναται ὅμως συγχρόνως νὰ ἔχῃ καὶ δυσμενεῖς ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς οἰκονομίας τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Πράγματι, οἱ κεφαλαιοῦχοι οἱ διαβιοῦντες εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας χώρας διστάζουν νὰ ἐπενδύσουν τὸ κεφάλαιόν των εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας, ἐνῶ οἱ κεφαλαιοῦχοι οἱ ἐγκατεστημένοι εἰς τὰς τελευταίας ταύτας χώρας προτιμοῦν νὰ ἐπενδύσουν τὸ κεφάλαιόν των εἰς χώρας τῆς ἀλλοδαπῆς. Ἐξ ἄλλου, ἐνῶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν πᾶσα ἐπένδυσις κεφαλαίων εἰς κλάδους τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς τείνει νὰ τόνωσῃ τὴν παραγωγικὴν δραστηριότητα τὴν ἐκδηλουμένην εἰς τοὺς κλάδους τῆς δευτερογενοῦς καὶ τῆς τριτογενοῦς παραγωγῆς, εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν καθυστερημένων χωρῶν ἡ ἐξέλιξις εἶναι διάφορος. Οὕτως αἱ ὑπὸ εὐρωπαϊῶν κεφαλαιοῦχων γενόμεναι εἰς τὸ παρελθὸν ἐπενδύσεις κεφαλαίων εἰς τὰς τέως εὐρωπαϊκὰς ἀποικίας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς εἶχον ὡς συνέπειαν τὴν τόνωσιν τῆς δευτερογενοῦς καὶ τῆς τριτογενοῦς παραγωγῆς, τῆς πραγματοποιουμένης ὅχι εἰς τὰς περὶ ὧν πρόκειται ἀποικίας, ἀλλ' εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς μητροπόλεις. Πράγματι, ἡ μεταφορὰ τῶν εἰς τὰς ἀποικίας παραγομένων πρώτων ὑλῶν, ἡ ἀσφάλισις των κατὰ τὴν μεταφοράν, ἡ βιομηχανικὴ κατεργασία αὐτῶν καὶ ἡ διάθεσις

των εἰς τοὺς καταναλωτὰς ἐγίνετο ὑπὸ ἐπιχειρήσεων ἐγκατεστημένων εἰς τὰ μεγάλα ἀστικά καὶ βιομηχανικά κέντρα τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν τῆς Β. Δ. Εὐρώπης. Ὁ καθηγητὴς Myrdal ὑπομινύσκει συναφῶς διαπιστώσεις, γενομένας ὑπὸ τῆς συσταθείσης ὑπὸ τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν Εὐρώπην. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη διεπίστωσε πράγματι ὅτι: α) Αἱ διαφοραὶ ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, αἱ ὑφιστάμεναι μεταξὺ περιοχῶν τῆς αὐτῆς χώρας, εἶναι ἤδη μεγαλύτεραι εἰς τὰς πτωχὰς χώρας, μικρότεραι εἰς τὰς πλουσίας χώρας. β) Αἱ διαφοραὶ αὗται τείνουσιν νὰ καταστοῦν μεγαλύτεραι εἰς τὰς πτωχὰς χώρας, μικρότεραι εἰς τὰς πλουσίας χώρας. Αἱ τοιαῦται διαφοραὶ καὶ τάσεις ὀφείλονται κατὰ μέγα μέρος εἰς τοῦτο, ὅτι τὰ εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου εἶναι τόσον σημαντικώτερα καὶ ἐπικρατέστερα, ὅσον περισσότερον ἀνεπτυγμένη εἶναι ἡ οἰκεία χώρα. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἀσκουμένη εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας χώρας οἰκονομικὴ πολιτικὴ, εἰδικώτερον ἢ πολιτικὴ περιφερειακῆς ἀναπτύξεως, συμβάλλει εἰς τὴν περαιτέρω μείωσιν τῶν ὡς ἄνω διαφορῶν· εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας τοιαύτη πολιτικὴ δὲν ἀσχεῖται κατὰ κανόνα.

Ἐν τέλει ὁ Myrdal διατυπώνει τὴν ἄποψιν, ὅτι ἡ θεωρία τοῦ συγκριτικοῦ κόστους καὶ τῆς συγκριτικῆς ὠφελείας δὲν ἰσχύει εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν καὶ πρέπει νὰ ἀναθεωρηθῇ¹⁵.

Ἀπόψεις ἀναλόγους πρὸς τὰς τοῦ Myrdal, διετύπωσαν ὁ W. Arthur Lewis^{16α} καὶ ἄλλοι ἐπιστήμονες.

Ἐκ πάντων τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντων συνάγεται ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς διενεργείας ἐμπορικῶν συναλλαγῶν μεταξὺ ἀνεπτυγμένων καὶ ὑπαναπτύκτων χωρῶν ἡ κλασσικὴ θεωρία τοῦ συγκριτικοῦ κόστους καὶ τῆς συγκριτικῆς ὠφελείας δὲν φαίνεται νὰ ἰσχύῃ ἀπολύτως καὶ ὅτι δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ὀρθὴ ἡ ἄποψις, καθ' ἣν ἐκ τῆς ἐλευθέρας ἀνταλλαγῆς τῶν ἀγαθῶν μεταξὺ τῶν ὡς ἄνω χωρῶν ὅλαι αἱ χῶραι ὠφελοῦνται, δημιουργεῖται δὲ τάσις ἐξισώσεως τῶν ἀμοιβῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον εἶναι βεβαίως ἀπαραίτητον διὰ τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας, ἐξ ἴσου ὅμως ἀπαραίτητος εἶναι ἡ ἐνσυνείδητος προσπάθεια οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν.

15. Βλ. Gunnar Myrdal: *Economic Theory and Under-developed Regions*, London: Gerald Duckworth and Co., 1957, passim. Ἀναλόγους σκέψεις διετύπωσεν ὁ Myrdal καὶ εἰς τὰ ἀκόλουθα ἔργα του: α) *Rich Lands and Poor*, New York: Harper 1957, β) *Development and Underdevelopment*, Cairo: National Bank of Egypt, 1956.

16α. Βλ. W. Arthur Lewis: *Economic Development with Unlimited Supplies of Labour*, εἰς *The Manchester School of Economic and Social Studies*, May 1954.

Υ. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΟΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΑΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΑΝΤΕΣ ΔΕ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΙΕΥΡΥΝΣΙΝ ΤΟΥ ΧΑΣΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΟΥ ΜΕΤΑΞΥ ΑΝΕΠΤΥΓΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΥΠΑΝΑΠΤΥΚΤΩΝ ΧΩΡΩΝ

Ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἐν τῇ παραγράφῳ IV ἐκτιθέμενα, εἰδικώτερον ἐν σχέσει πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ G. Myrdal ἀναφερόμενα περὶ φαύλου κύκλου αὐξανομένων διαφορῶν μεταξὺ ἀνεπτυγμένων καὶ ὑπαναπτύκτων χωρῶν, θὰ ἔδει νὰ γίνουιν αἱ ἀκόλουθοι παρατηρήσεις.

Γίνεται γενικῶς παραδεκτὸν ὅτι ἡ μεταξὺ ἀνεπτυγμένων καὶ ὑπαναπτύκτων χωρῶν ὑφισταμένη διαφορὰ ἀπὸ ἀπόψεως πραγματοποιιούμενου εἰσοδήματος διηυρύνθη κατὰ τὴν τελευταίαν ἑκατονταετίαν καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ διευρύνεται. Ὡς ὅμως ὑποστηρίζεται, εἰς τοῦτο συνετέλεσαν κυρίως οἱ κάτωθι παράγοντες, οἱ ὅποιοι μάλιστα δὲν ἐπέδρασαν ἐπὶ τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν τόσον δυσμενῶς ὅσον συνήθως πιστεύεται ^{16β}.

α) Οἱ συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς μετεκινήθησαν ἀπὸ χώρας εἰς χώραν κατὰ τρόπον δυσμενῆ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Οὕτω τὰ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαχθέντα εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας κεφάλαια, ἐπενδυθέντα εἰς κλάδους παραγωγῆς, εἰς τοὺς ὁποίους παράγονται πρῶται ὕλαι προοριζόμεναι πρὸς ἐξαγωγήν, συνετέλεσαν ὥστε νὰ δημιουργηθῇ εἰς τὰς χώρας ταύτας οἰκονομία ἧς ἡ διάρθρωσις εἶναι ἀσύμμετρος, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἀνεπτύχθησαν μόνον οἱ ὡς ἄνω κλάδοι, ἔμειναν δὲ ὑπανάπτυκτοι οἱ λοιποὶ κλάδοι, εἰς τοὺς ὁποίους παράγονται προϊόντα καταναλισκόμενα ὑπὸ τῶν κατοίκων αὐτῶν τοῦτων τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Οὕτως ἐδημιουργήθη διαδικὸν οἰκονομικὸν σύστημα, συνιστάμενον ἐκ τοῦ ἀνεπτυγμένου τμήματος (περιλαμβάνοντος μεγάλας ἐπιχειρήσεις ἐκμεταλλεύσεως φυτειῶν, ὀρυχείων, πετρελαιοπηγῶν καὶ διύλιστηρίων πετρελαίου) καὶ ἐκ τοῦ καθυστερημένου τμήματος (ἀποτελουμένου ἐκ μικρῶν ἀγροτικῶν ἐκμεταλλεύσεων ὡς καὶ βιοτεχνικῶν καὶ μικρῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, παραγουσῶν προϊόντα τὰ ὅποια ἱκανοποιοῦν τὰς ἐπιτοπίους ἀνάγκας). Εἰς τὸ ἀνεπτυγμένον τμήμα χρησιμοποιοῦνται νεώτεραι καὶ τελειότεραι μέθοδοι παραγωγῆς, εἰς τὸ καθυστερημένον τμήμα ἐφαρμόζονται πρωτόγονοι, πατροπαράδοτοι μέθοδοι παραγωγῆς.

Ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἀνωτέρω παράγοντα θὰ ἔδει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι τὰ ξένα κεφάλαια, εἰσαγόμενα εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας, εἶναι πάντοτε

16β. Οἱ λόγοι οὗτοι ἀναπτύσσονται διεξοδικώτερον εἰς τὴν μελέτην τοῦ G. M. Meier: *International Trade and Development*, New York: Harper and Row, 1963, σελ. 165 ἐπ. Πρβλ. καὶ G. M. Meier: *The International Economics of Development*, New York: Harper and Row, 1968, κεφ. 2-8.

εὐπρόσδεκτα ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων τῶν τελευταίων τούτων χωρῶν, αἱ ὁποῖαι κυβερνήσεις λαμβάνουν πολλάκις εἰδικὰ μέτρα πρὸς προσέλκυσιν τῶν ὡς ἄνω κεφαλαίων. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὰ ξένα κεφάλαια εἶναι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐμποδίζουν τὴν συμμετρικὴν ἀνάπτυξιν τῶν οἰκονομικῶς ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Ἐξ ἄλλου, τὰ ξένα κεφάλαια δὲν ἀνταγωνίζονται τὰ ἐγχώρια κεφάλαια. Ἐφ' ὅσον τὸ κεφάλαιον εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας ἀποτελεῖ σπάνιον συντελεστὴν τῆς παραγωγῆς, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐὰν δὲν εἰσέρχοντο ἄλλοδαπὰ κεφάλαια, ἐγχώρια κεφάλαια θὰ ἐπενεδύοντο ἐν ἀφθονίᾳ εἰς τὴν οἰκονομίαν τῆς οἰκείας ὑπαναπτύκτου χώρας καὶ θὰ συνέβαλλον εἰς τὴν ισόρροπον ἀνάπτυξιν αὐτῆς. Ὅθεν δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ συγκρίνωμεν τὴν ἐπιτυγχανομένην διὰ τῆς βοήθειας ξένου κεφαλαίου ἀσύμμετρον ἀνάπτυξιν, πρὸς τὴν ἰδεώδη καὶ συμμετρικὴν ἀνάπτυξιν τὴν ὅποιαν θὰ ἠύχόμεθα νὰ εἶχον ἐπιτύχει αἱ ὑπαναπτύκτοι χώραι. Ἀντιθέτως θὰ ἔπρεπε νὰ συγκρίνωμεν τὴν ἐπιτυγχανομένην ὡς ἄνω ἀσύμμετρον ἀνάπτυξιν πρὸς τὴν ἔλλειψιν πάσης ἀναπτύξεως, ἡ ὁποία κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ παρατηρεῖτο ἐὰν δὲν εἰσέγγοντο ξένα κεφάλαια. Εἰς ταῦτα θὰ ἔδει νὰ προστεθῇ, ὅτι ἡ μὴ σύμμετρος ἀνάπτυξις ὅλων τῶν τομέων τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος ὀφείλεται βεβαίως εἰς τὴν ἀπροθυμίαν τοῦ ξένου κεφαλαίου νὰ ἐπενδυθῇ εἰς τοὺς τομεῖς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, εἰς τοὺς ὁποίους παράγονται τὰ εἰς αὐτάς ταύτας τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας καταναλισκόμενα προϊόντα· ἡ ἀπροθυμία ὅμως αὕτη εἶναι συνέπεια τῆς σμικρότητος τῆς ἐγχωρίου ἀγορᾶς καὶ τῆς μειονεκτικότητος τῶν συνεργαζομένων μετὰ τὸ κεφάλαιον συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, εἰδικώτερον τῆς σπάνεως ἐξειδικευμένων ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν.

β) Ἡ «ἀρχὴ τῆς ἐπιδείξεως» (*demonstration effect*) ἐξεδηλώθη εἰς τὴν παγκόσμιον οἰκονομίαν κατὰ τρόπον ὥστε αὕτη νὰ ἀποτελέσῃ ἐμπόδιον εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Πράγματι, ἡ ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν κατανάλωσις εἰδῶν πολυτελείας καὶ ἡμιπολυτελείας καὶ γενικώτερον ἡ ἄνετος ζωὴ, τὴν ὁποίαν οὗτοι διάγουν, ἀποτελεῖ πρόκλησιν, ἡ δὲ καταβαλλομένη ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν καθυστερημένων οἰκονομικῶς χωρῶν προσπάθεια νὰ μιμηθοῦν τὸν ὡς ἄνω τρόπον ζωῆς συντελεῖ εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς ροπῆς πρὸς κατανάλωσιν καὶ εἰς τὴν μείωσιν τοῦ ἀποταμιευομένου εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐπενδυομένου εἰς αὐτάς κεφαλαίου.

Ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἐκτιθέμενα θὰ ἔδει νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιδείξεως δὲν ἦτο τόσον δραστικὴ ὅσον γενικῶς θεωρεῖται. Μίμησις τοῦ τρόπου ζωῆς τῶν κατοίκων τῶν πλουσιῶν χωρῶν ἐκδηλοῦται εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους ἐκείνας χώρας, τῶν ὁποίων ὁ ἀστικὸς πληθυσμὸς εἶναι σημαντικὸς. Ἀντιθέτως εἰς τὰς χώρας τῶν ὁποίων ὁ πληθυ-

σμός οὗτος εἶναι μικρός, ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιδείξεως εἶναι ἀσθενής. Ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς θὰ ἔδωκε νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιδείξεως ἐπιδρᾷ ὅχι μόνον ἐπὶ τῆς ροπῆς τῶν κατοίκων τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν πρὸς κατανάλωσιν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ροπῆς αὐτῶν πρὸς ἐργασίαν, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι οἱ κάτοικοι οὗτοι, μιμούμενοι τοὺς κατοίκους τῶν πλουσίων χωρῶν καὶ εὐρισκόμενοι ἐνώπιον συνεχῶς ἀύξανόμενων ἀναγκῶν, ἐργάζονται ἐντατικώτερον διὰ νὰ αὐξήσουν τὸ εἰσόδημα των καὶ διὰ νὰ ικανοποιηθῶσιν τὰς ὡς ἄνω ἀνάγκας. Ἐκ παραλλήλου, ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιδείξεως ἐπιδρᾷ καὶ ἐπὶ τῆς ἐφαρμογῆς νεωτέρων καὶ τελειότερων μεθόδων παραγωγῆς, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν, μιμούμενοι τοὺς κατοίκους τῶν πλουσίων χωρῶν, τείνουν νὰ χρησιμοποιήσουν τελειότερα μηχανήματα καὶ νὰ ἐφαρμόσουν τὰς μεθόδους, τὰς ὁποίας διδάσκονται εἰς τὰ ξένα πανεπιστήμια εἰς τὰ ὅποια φοιτοῦν ἢ τὴν ὑπαρξίν των ὁποίων πληροφοροῦνται ταχέως διὰ τῶν συγχρόνων μέσων ἐπικοινωνίας.

γ) Οἱ ὄροι ἐμπορίου μετεβλήθησαν εἰς βάρος τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Τὸ θέμα τοῦτο χρήζει διεξοδικῆς ἐξετάσεως, θὰ μελετηθῇ δὲ εἰς τὴν ἐπομένην καὶ τὴν μεθεπομένην παράγραφον.

VI. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

«Ὅροι ἐμπορίου» εἶναι οἱ ὄροι ὑπὸ τοὺς ὁποίους πραγματοποιεῖται ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν ἀγαθῶν.

Ἡ ἔκφρασις «ὄροι ἐμπορίου» δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ὑπὸ διαφόρους ἐννοίας, ἐκ τῶν ὁποίων συνηθέστεραι εἶναι αἱ ἀκόλουθοι δύο: α) ἡσχέσις τοῦ ἐξαγομένου προϊόντος πρὸς τὸ εἰσαγόμενον προϊόν ἥτοι οἱ ὄροι ὑφ' οὗς πραγματοποιεῖται ἡ ἀνταλλαγὴ αὐτῶν (net barter terms of trade ἢ commodity terms of trade ἢ the real ratio of international interchange), β) ἡσχέσις τῆς ποσότητος τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἡ ὁποία ποσότης περιέχεται εἰς τὸ ἐξαγόμενον προϊόν, πρὸς τὴν ἀντίστοιχον ποσότητα, τὴν περιεχομένην εἰς τὸ εἰσαγόμενον προϊόν (factorial terms of trade). Ὡς παράδειγμα τῶν ὄρων ἐμπορίου ὑπὸ τὴν δευτέραν ταύτην ἔννοιαν θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν τὸ ὑπὸ τοῦ Ricardo προβαλλόμενον παράδειγμα, τὸ ἐκτεθὲν ἄνωτέρω εἰς τὴν παράγραφον III, ἥτοι τὸ παράδειγμα τῆς ἀνταλλαγῆς οἴνου (ἐνὸς γαλλοῦ) παραγομένου ὑπὸ 80 ἀνδρῶν εἰς Πορτογαλίαν καὶ ὑφάσματος (μιας ὑάρδας) παραγομένου ὑπὸ 100 ἀνδρῶν εἰς Ἀγγλίαν. Οἱ ὄροι ἐμπορίου ὑπὸ τὰς ἄνωτέρω δύο ἐννοίας εἶναι εὐκόλως νὰ ἐξευρεθῶσιν εἰς τὴν περίπτωσιν ἀνταλλαγῆς δύο μόνων προϊόντων. Εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως ἀνταλλαγῆς περισσευτέρων τῶν δύο προϊόντων ἡ ἐξακριβωσις τῶν ὄρων ἐμπορίου εἶναι δυσχερεστέρα· ἐπὶ πλεον οἱ ἐκάστοτε ἐξευρισκόμενοι ὄροι ἐμπορίου δὲν εἶναι πολὺ χρήσιμοι ἂν ἐπιδιώκεται ἡ σύγκρισις αὐτῶν πρὸς τοὺς ἐξευρεθέντας

κατὰ τὴν διάρκειαν μακρᾶς σχετικῶς χρονικῆς περιόδου· διότι διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου μεταβάλλεται ἡ σύνθεσις τῶν ἐξαγομένων καὶ τῶν εἰσαγομένων προϊόντων, αὐξομειοῦται δὲ τὸ κόστος παραγωγῆς καὶ ἡ τιμὴ ἐκάστου ἐξ αὐτῶν.

Οἱ ὅροι ἐμπορίου ὑπὸ τὴν πρώτην ἔννοιαν διαφέρουν τῶν ὄρων ἐμπορίου ὑπὸ τὴν δευτέραν ἔννοιαν. Πράγματι, ὑπὸ τὴν πρώτην ἔννοιαν οἱ ὅροι ἐμπορίου ἐξευρίσκονται διὰ τῆς διαιρέσεως τοῦ δείκτου τιμῶν τῶν ἐξαγομένων προϊόντων διὰ τοῦ δείκτου τιμῶν τῶν εἰσαγομένων προϊόντων, ἐνῶ ὑπὸ τὴν δευτέραν ἔννοιαν οἱ ὅροι ἐμπορίου ἐξευρίσκονται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀφοῦ ὅμως ἕκαστος δείκτης τιμῶν πολλαπλασιασθῇ ἐπὶ τὸν οἰκείον δείκτην παραγωγικότητος, πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς μεταβολῆς τῆς ἐπελθούσης εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς συνεπεῖα μεταβολῆς τῆς παραγωγικότητος αὐτῶν.

Ἐπειδὴ ὁ δείκτης παραγωγικότητος εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ μετρηθῇ στατιστικῶς, εἰς τὴν πρᾶξιν ἐξευρίσκονται καὶ μελετῶνται οἱ ὅροι ἐμπορίου μόνον ὑπὸ τὴν πρώτην αὐτῶν ἔννοιαν ^{17, 18}.

VII. ΟΙ ΟΡΟΙ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΕΙΣ ΤΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΣ ΥΠΑΝΑΠΤΥΚΤΟΥΣ ΧΩΡΑΣ

Τίθεται τὸ ἐρώτημα ἂν ἡ βελτίωσις τῶν ὄρων ἐμπορίου χώρας τινὸς συμβάλλῃ εἰς τὴν εὐημερίαν αὐτῆς. Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο δὲν

17. Πρβλ. Gottfried Haberler: A Survey of International Trade Theory (International Finance Section, Department of Economics, Princeton University, 1961 - Special Papers in International Economics, No 1, July 1961), σελ. 24 ἐπ.

18. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ὑπὸ στοιχεῖα α καὶ β ἐννοιῶν τῶν «ὄρων ἐμπορίου», ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ αἱ ἀκόλουθοι δύο:

γ) gross barter terms of trade, ὅστις ἐξευρίσκεται ὡς ἐξῆς :

$$\frac{Q_e}{Q_i}$$

δ) income terms of trade, ὅστις ἐξευρίσκεται ὡς ἐξῆς :

$$\frac{Q_e P_e}{P_i}$$

ἐνθα: P_e εἶναι ὁ δείκτης τιμῶν τῶν ἐξαγομένων προϊόντων,

P_i εἶναι ὁ δείκτης τιμῶν τῶν εἰσαγομένων προϊόντων,

Q_e εἶναι ὁ δείκτης ποσότητος τῶν ἐξαγομένων προϊόντων,

Q_i εἶναι ὁ δείκτης ποσότητος τῶν εἰσαγομένων προϊόντων.

(Βλ. G. Haberler, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 27). Πρὸς διευκλύνειν τῆς συγχρίσεως τῶν ὡς ἄνω ὑπὸ στοιχεῖα γ καὶ δ ἐννοιῶν πρὸς τὴν ὑπὸ στοιχεῖον α ἐννοιαν τῶν «ὄρων ἐμπορίου», ἀναφέρεται ἐνταῦθα ὅτι ὁ τύπος τοῦ τελευταίου τούτου ὄρου ἐμπορίου εἶναι :

$$\frac{P_e}{P_i}$$

είναι εύχερης. Βεβαίως, εάν βελτιωθοῦν οἱ ὅροι ἐμπορίου χώρας τινός, τὸ πραγματικὸν εἰσόδημα αὐτῆς θὰ ἀυξηθῇ *ceteris paribus*, ἐφ' ὅσον ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις τῶν ἐξαγομένων προϊόντων τῆς περὶ ἧς πρόκειται χώρας θὰ τονωθῇ συνεπείᾳ τῆς βελτιώσεως τῶν ὁρων ἐμπορίου τῆς. Ἐὰν ὁμως αἱ ἐξαγωγαὶ τῆς χώρας ταύτης μειωθοῦν σημαντικῶς, εἶναι δυνατόν ἡ μείωσις αὐτῶν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πτώσιν τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματός τῆς, παρὰ τὴν βελτίωσιν τῶν ὁρων ἐμπορίου¹⁹.

Εἰδικῶς ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ὅρους ἐμπορίου τῶν οἰκονομικῶς ὑπαναπτύκτων χωρῶν, διετυπώθη ἐπανειλημμένως ἡ ἄποψις ὅτι οἱ ὅροι οὗτοι τείνουν μακροχρονίως νὰ χειροτερεύσουν²⁰. Ἡ ἄποψις αὕτη στηρίζεται ἐπὶ στατιστικῶν στοιχείων, συγκεντρωθέντων ὑπὸ τῶν ἐμπειρογνομόνων τοῦ Ὁργανισμοῦ Ἡνωμένων Ἐθνῶν καὶ ὑπὸ ἄλλων ἐπιστημόνων. Οὕτως εἰς μελέτην ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ὁργανισμοῦ τούτου, οἱ συντάξαντες αὐτὴν ἐμπειρογνώμονες, στηριζόμενοι εἰς τὰ ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ ἀναγραφόμενα στατιστικὰ στοιχεῖα, διετύπωσαν τὴν ἐξῆς ἄποψιν: «Τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὴν διάθεσίν μας στατιστικὰ στοιχεῖα δεικνύουν ὅτι ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 19ου αἰῶνος μέχρι τῆς παραμονῆς τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, ἦτοι κατὰ τὴν διάρκειαν περιόδου μεγαλυτέρας τοῦ ἡμίσεος τοῦ αἰῶνος, παρατηρήθη τάσις τῶν τιμῶν τῶν προϊόντων τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς, δυναμένη νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς πτωτικὴ ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν τάσιν τῶν τιμῶν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων. Συνεπείᾳ τῆς τάσεως ταύτης, εἰς τὸ τέλος τῆς ὥς ἄνω περιόδου, προϊόντα πρωτογενοῦς παραγωγῆς εἰς ὥρισμένην ποσότητα ἡδύναντο νὰ ἀνταλλαγοῦν μὲ βιομηχανικὰ προϊόντα εἰς ποσότητα ἴσην πρὸς 60 % τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων, μὲ τὰ ὅποια τὰ αὐτὰ προϊόντα πρωτογενοῦς παραγωγῆς ἡδύναντο νὰ ἀνταλλαγοῦν κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ὥς ἄνω περιόδου²¹». Ἡ τοιαύτη πτωτικὴ τάσις τῶν ὁρων ἐμπορίου τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν ὀφείλεται, κατὰ τὴν γνώμην τῶν εἰδικῶν, εἰς πολλοὺς παράγοντας. Οἱ κυριώτεροι ἐξ αὐτῶν εἶναι οἱ ἐξῆς:

19. Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι εάν οἱ ὅροι ἐμπορίου ἐξετασθοῦν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν ἐπὶ τῆς εὐημερίας χώρας τινός θὰ διαπιστωθῇ ὅτι σημασίαν ἔχουν οἱ ὅροι τοῦ ἐμπορίου ὅχι ὑπὸ τὴν α ἔννοιαν αὐτῶν ἀλλ' ἀπὸ τὴν γ ἔννοιαν, ἥτοι οἱ καλούμενοι *income terms of trade*.

20. Τοιαύτη ἄποψις διετυπώθη ὑπὸ γνωστῶν οἰκονομολόγων, εἰδικευμένων εἰς τὴν μελέτην τῶν προβλημάτων τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν, ὅπως εἶναι οἱ Gunnar Myrdal, W.A. Lewis, Raul Prebisch κ.ἄ.

21. Βλ. United Nations: *Relative Prices of Exports and Imports of Under-developed Countries* — A study of post-war terms of trade between under-developed and industrialized countries — Lake Success, New York, December 1949, σελ. 7.

Ὑποστηρίζεται ἐν πρώτοις ὅτι, ἐνῶ αἱ τιμαὶ τῶν προϊόντων πρωτογενoῦς παραγωγῆς (ἀγροτικῶν προϊόντων καὶ ὀρυκτῶν) ἐμειώθησαν κατόπιν τῆς πτώσεως τοῦ κόστους παραγωγῆς, ἡ ὁποία πτώσις ὀφείλεται εἰς τὴν ἐφαρμογὴν νεωτέρων καὶ τελειότερων μεθόδων παραγωγῆς, αἱ τιμαὶ τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων δὲν ἐμειώθησαν ἀναλόγως, καίτοι εἰς τὴν βιομηχανίαν ἐφημερεύσθησαν κατὰ πολὺ τελειότεραι μέθοδοι παραγωγῆς· διότι ἡ συνεπεία τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὥς ἄνω μεθόδων προκληθεῖσα ὠφέλεια διεμοιράσθη μεταξὺ ἐργατῶν βιομηχανίας (ὑπὸ μορφήν ἠϋξημένων μισθῶν) καὶ ἐπιχειρηματιῶν (ὑπὸ μορφήν ἀφθονωτέρων κερδῶν). Ἔνεκα τούτου τὸ κόστος καὶ αἱ τιμαὶ τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων παρέμειναν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον σταθεραὶ ²².

Ὑποστηρίζεται ἐπίσης ὅτι ἡ δυσμενὴς ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν ἐξέλιξις τῶν ὄρων ἐμπορίου ὀφείλεται εἰς ἐκδηλωθεῖσαν αὐξησιν τῆς ζητήσεως βιομηχανικῶν προϊόντων πολὺ μεγαλυτέραν τῆς αὐξησεως τῆς ζητήσεως ἀγροτικῶν προϊόντων καὶ ὀρυκτῶν. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν μεγαλυτέραν ἐλαστικότητα, ὡς πρὸς τὸ εἰσόδημα, τῆς ζητήσεως τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων, ἐπίσης εἰς τὸ γεγονός ὅτι συνεπεία τῶν ἐφαρμοσθεισῶν τελειότερων μεθόδων παραγωγῆς ἐξοικονομοῦνται αἱ πρῶται ὕλαι, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ἤδη χρησιμοποιεῖται πρὸς παραγωγὴν μιᾶς μονάδος βιομηχανικοῦ τινος προϊόντος ποσότης πρώτης ὕλης μικροτέρα ἐκείνης, ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὥς ἄνω μεθόδων ²³.

22. Πρβλ. United Nations, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 126, Hans W. Singer: The Distribution of Gains between Investing and Borrowing Countries, εἰς The American Economic Review, Papers and Proceedings of the 62nd Annual Meeting of the A.E.A., Μαΐου 1950, σελ. 477 ἐπ.

23. Πρβλ. Hans W. Singer, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 479, Raul Prebisch: Commercial Policy in the Underdeveloped Countries, εἰς The American Economic Review, Papers and Proceedings of the 71st Annual Meeting of the A.E.A., May 1959, σελ. 261 ἐπ. Σημειωτέον ὅτι τὰ ὥς ἄνω ἐκτιθέμενα ἐπιχειρήματα περιέχονται καὶ εἰς εἰσηγητικὴν ἔκθεσιν τὴν ὁποίαν ὁ Prebisch ὑπέβαλεν εἰς τὴν United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), συνεδριάσασαν εἰς Γενεύην ἀπὸ τῆς 23ης Μαρτίου μέχρι τῆς 16ης Ἰουνίου 1964. Ἡ ἔκθεσις αὕτη ἐπιτιλοφορεῖτο Towards a New Trade Policy for Development, περιεῖχε δὲ προτάσεις, δι' ὧν ἐπεδιώκετο ἡ διαμόρφωσις τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου κατὰ τρόπον ὁ ὁποῖος θὰ συνέβαλλεν εἰς τὴν ταχυτέραν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν. "Ἀξίση μνείας εἶναι ὅτι ὁ Prebisch ἤ-το Γεν. Γραμματεὺς τῆς UNCTAD, ἡ ὁποία συνεκλήθη τῇ πρωτοβουλίᾳ τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Τὰ πορίσματα τῆς διασκέψεως ταύτης περιέχονται εἰς Final Act of the United Nations Conference on Trade and Development (United Nations E/Conf. 46/L. 28, June 16 1964). Περίληψιν αὐτῶν θὰ εὕρῃ ὁ ἀναγνώστης εἰς τὰς ἀκολουθοῦσας ἐργασίας: Harry G. Johnson: Economic Policies towards Less Developed Countries, George Allen and Unwin, London, 1969, Appendix B, σελ. 251 ἐπ., John Pincus: Trade, Aid and Development - The Rich and Poor Nations-, McGraw - Hill Book Company, New York 1967, σελ. 76 ἐπ.

Αἱ ἀνωτέρω ἀπόψεις, καίτοι ἐκ πρώτης ὄψεως εἶναι σοβαραί, δὲν εἶναι ἀπολύτως βέβαιοι, ὅτι ἀνταποκρίνονται πλήρως πρὸς τὴν πραγματικότητα. Θὰ ἔδει νὰ ὑπογραμμισθῇ ἐν πρώτοις, ὅτι τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζονται οἱ ἐμπειρογνώμονες τῶν 'Ην. Ἐθνῶν, ἀναφέρονται κυρίως εἰς τοὺς ὁροὺς ἐμπορίου τῆς Μ. Βρετανίας· οἱ ὡς ἄνω ἐμπειρογνώμονες ἐθεώρησαν ὅτι οἱ ὅροι ἐμπορίου τῆς χώρας ταύτης ἀποτελοῦν τὸ ἀντίστροφον τῶν ὁρῶν ἐμπορίου τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν. Ἄλλ' αἱ ἐξαγωγαὶ ἐκ τῆς Μ. Βρετανίας καὶ αἱ εἰσαγωγαὶ εἰς αὐτὴν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀντιπροσωπεύουσαι τὰς ἐξαγωγὰς ἐξ ὅλων τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν καὶ τὰς εἰσαγωγὰς εἰς ὅλας τὰς ἀνεπτυγμένας χώρας. Εἰδικώτερον αἱ εἰσαγωγαὶ εἰς τὴν Μ. Βρετανίαν ἀναφέρονται εἰς προϊόντα προσερχόμενα ὅχι μόνον ἐξ ὑπαναπτύκτων ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀνεπτυγμένων χωρῶν. Πλὴν τούτου ἡ πτώσις τῶν τιμῶν τῶν κατὰ τὴν ὑπὸ ἐξέτασιν χρονικὴν περίοδον εἰσαχθέντων εἰς Μ. Βρετανίαν προϊόντων ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν μείωσιν τῶν ναύλων. Πράγματι, ὁ δείκτης τιμῶν τῶν εἰσαγομένων προϊόντων στηρίζεται ἐπὶ τῶν τιμῶν c.i.f., αἱ ὁποῖαι κατέστησαν χαμηλότεραι συνεπείᾳ τῆς προαναφερθείσης μειώσεως τῶν ναύλων. Ἐὰν ὁ δείκτης, οὗτος ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν τιμῶν f.o.b. (ὅπως τοῦτο συμβαίνει εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ δείκτου τιμῶν τῶν ἐξαγομένων ἐκ Μ. Βρετανίας προϊόντων), οἱ ὅροι ἐμπορίου τῆς Μ. Βρετανίας θὰ ἦσαν ὀλιγώτερον εὐνοϊκοὶ διὰ τὴν χώραν ταύτην. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν διατυπωμένην ἄποψιν, καθ' ἣν ἡ ἐλαστικότης, ὡς πρὸς τὸ εἰσόδημα, τῆς ζητήσεως προϊόντων πρωτογενοῦς παραγωγῆς εἶναι μικρά, θὰ ἔδει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι αὕτη ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὰ εἶδη διατροφῆς καὶ ὅχι εἰς τὰς πρώτας ὕλας βιομηχανίας, τῶν ὁποίων ἡ ἐλαστικότης ζητήσεως, ὡς πρὸς τὸ εἰσόδημα, εἶναι σημαντικὴ, παρὰ τὴν διὰ τῆς ἐφαρμογῆς νεωτέρων μεθόδων παραγωγῆς ἐπιτυγχανομένην ἐξοικονόμησιν αὐτῶν.

Τέλος θὰ ἔδει νὰ τονισθῇ, ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη δεχθῶμεν ὅτι οἱ ὅροι ἐμπορίου κατέστησαν δυσμενέστεροι διὰ τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας, τὸ εἰσόδημα τὸ πραγματοποιούμενον ὑπ' αὐτῶν ἐκ τῆς ἐξαγωγῆς προϊόντων πρωτογενοῦς παραγωγῆς ἠὺξήθη συνεπείᾳ σημαντικῆς τονώσεως τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου τῶν περὶ ὧν πρόκειται προϊόντων. Τοῦτο ἐπέτρεψεν εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας νὰ εἰσαγάγουν περισσότερα βιομηχανικὰ προϊόντα, ἰδίως κεφαλαιουχικὰ ἀγαθὰ καὶ νὰ ἐπιταχύνουν τὸν ρυθμὸν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν ²⁴.

24. Συστηματικὴ ἀνάπτυξις τῶν ἐπιχειρημάτων τὰ ὁποῖα ἐξετέθησαν ἀνωτέρω γίνεται ὑπὸ Gottfried Haberler εἰς μελέτην τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον Terms of Trade and Economic Development, περιλαμβανομένην εἰς ἔργον τιτλοφορούμενον Economic Development for Latin America, ἐκδοθὲν ὑπὸ Howard S. Ellis, St. Martin's Press, 1961, σελ. 275 ἐπ.), ἐπίσης ὑπὸ Gerald M. Meier εἰς τὸ ἔργον τοῦ International Trade and Development, New York 1963, σελ. 58 ἐπ.

VIII. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἐκ πάντων τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντων θὰ ᾔτο δυνατόν νὰ ἐξαχθοῦν τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα :

Κατὰ τὴν ὑπὸ τῆς κλασσικῆς σχολῆς ἀναπτυχθεῖσαν νομισματικὴν θεωρίαν τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου, ἡ ἀνισοσκελία τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν τιμῶν, τῶν ὁποίων ἡ αὐξομειώσεις συμβάλλει εἰς τὴν ἐν συνεχείᾳ ἀποκατάστασιν τῆς ἰσορροπίας τοῦ περὶ οὗ πρόκειται ἰσοζυγίου.

Κατὰ τὴν Κεῦνσιανὴν θεωρίαν, ἡ ἀνισοσκελία τοῦ ἰσοζυγίου πληρωμῶν ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ἀπασχολήσεως καὶ τοῦ εἰσοδήματος, τῶν ὁποίων ἡ αὐξομειώσεις συντελεῖ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς αὐτῆς ὡς ἂν ἰσορροπίας.

Ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο ἀνωτέρω ἀναφερομένων θεωριῶν θὰ ἡδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ ἂν ὑπεστηρίζετο ὅτι ἡ κεῦνσιανὴ θεωρία ἰσχύει κυρίως ὑπὸ συνθήκας ὑποαπασχολήσεως. Πράγματι, ὑφισταμένων ἀρغούντων παραγωγικῶν μέσων (μηχανημάτων καὶ ἐργατῶν) ἡ αὐξήσις τῆς ζητήσεως ἀγαθῶν (σὺν τοῖς ἄλλοις συνεπείᾳ αὐξήσεως τῶν προσόδων τῶν προερχομένων ἐκ τῆς ἐξαγωγῆς πάσης φύσεως ἀγαθῶν) συμβάλλει εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς ἀπασχολήσεως, τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ εἰσοδήματος χωρὶς νὰ προκαλῆται οὐσιώδης αὐξήσις τῶν τιμῶν. Ἡ κατάστασις αὕτη συνεχίζεται μέχρις ὅτου ἐπιτευχθῇ πλήρης ἀπασχολήσις τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Μετὰ τὴν ἐπίτευξιν πλήρους ἀπασχολήσεως, πᾶσα περαιτέρω αὐξήσις τῆς ζητήσεως ἀγαθῶν, μὴ δυναμένη νὰ συμβάλῃ εἰς περαιτέρω οὐσιώδη αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς, προκαλεῖ αὐξήσιν τῶν τιμῶν²⁵. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ νομισματικὴ θεωρία τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου ἀνακτᾷ τὴν ἰσχύν της.

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰς ἀνωτέρω θεωρίας, αἱ ὁποῖαι ἐρμηνεύουν βραχυχρονίους ἐπιδράσεις τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας, διευπλώθη ἡ καλουμένη «καθαρὰ θεωρία τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου», ἡ ὁποία ἐρμηνεύει μακροχρονίους ἐξελίξεις. Κατ' αὐτὴν τὸ διεθνὲς ἐμπόριον ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας τῶν ἀγαθῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἀμοιβῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, προκαλεῖ δὲ τὰς ἐξισώσεως τῶν ἀμοιβῶν τούτων. Πάντως, κατὰ τὴν «καθαράν θεωρίαν τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου» ὅλαι αἱ χῶραι ὠφελοῦνται ἐξ αὐτοῦ.

Πρὸς τὴν ἀποψιν καθ' ἣν ὅλαι αἱ χῶραι ὠφελοῦνται ἐκ τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου δὲν συμφωνοῦν πολλοὶ σύγχρονοι οἰκονομολόγοι, φρονοῦντες ὅτι, εἰδικῶς εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν συναλλαγῶν, τῶν διενεργουμένων μεταξὺ ἀνεπτυγμένων καὶ ὑπαναπτύκτων χωρῶν, αἱ τελευταῖαι αὗται χῶραι ὑφίστανται ζημίαν συνεπείᾳ τῆς διενεργείας τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου. Ἐκ τῆς προσεκτικῆς

25. Βλ. Α. Ν. Δαμασκηνίδου, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 12.

δμως εξέτασεως τῶν λόγων, διὰ τοὺς ὁποίους, κατὰ τοὺς ὡς ἄνω οἰκονομολόγους, αἱ ὑπανάπτυκτοι χῶραι ὑφίστανται ζημίαν συνεπείᾳ τῆς διενεργείας τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου, δὲν συνάγεται σαφῶς ὅτι ἡ οἰκονομικὴ καθυστέρησις τῶν περὶ ὧν πρόκειται χωρῶν ὀφείλεται ἔστω καὶ ἐν μέρει εἰς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον. Ἐνεκα τούτου θὰ ἡδύνατο ἐν συμπεράσματι νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν ἐξαρτᾶται ἐκ πολλῶν παραγόντων, οἱ ὁποῖοι συντελοῦν ὥστε ἡ ἐπίδρασις τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου ἐπὶ τῶν χωρῶν τούτων νὰ εἶναι ἄλλοτε μὲν δυσμενῆς, ἄλλοτε δὲ εὐνοϊκὴ, πάντως ὅχι τόσον εὐνοϊκὴ ὅσον οἱ ὁπαδοὶ τῆς θεωρίας τοῦ συγκριτικοῦ κόστους καὶ τῆς συγκριτικῆς ὠφελείας ὑποστηρίζουν. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ χάσμα (ἀπὸ ἀπόψεως πραγματοποιουμένου κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος), τὸ ὁποῖον ὑφίσταται μεταξὺ ἀνεπτυγμένων καὶ ὑπαναπτύκτων χωρῶν συνεχῶς διευρύνεται παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ ἐξαγωγαὶ ἀγαθῶν (ιδίως πρώτων ὑλῶν) παραγομένων εἰς τὰς ὑπαναπτύκτους χώρας ἡυξήθησαν οὐσιωδῶς μετὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον, ιδίως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

I. Ἡ νομισματικὴ θεωρία τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου	Σελὶς 217
II. Ἡ Κεϋνσιανὴ θεωρία τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου	» 218
III. Ἡ θεωρία τοῦ συγκριτικοῦ κόστους καὶ τῆς συγκριτικῆς ὠφελείας	» 221
IV. Τὸ ἐμπόριον μεταξὺ ἀνεπτυγμένων καὶ ὑπαναπτύκτων χω- ρῶν	» 225
V. Παράγοντες ἀναφερόμενοι εἰς τὰς διεθνεῖς συναλλαγάς, συν- τελέσαντες δὲ εἰς τὴν διεύρυνσιν τοῦ χάσματος τοῦ ὑφιστα- μένου μεταξὺ ἀνεπτυγμένων καὶ ὑπαναπτύκτων χωρῶν .	» 230
VI. Περὶ τῶν ὄρων ἐμπορίου	» 232
VII. Οἱ ὅροι ἐμπορίου εἰς τὰς οἰκονομικῶς ὑπαναπτύκτους χώρας	» 233
VIII. Ἀνακεφαλαίωσις καὶ συμπεράσματα	» 237